

Fecr Yayınları: 720

KÂDÎ ABDÜLCEBBÂR'DA DİL BİLİMSEL ÇÖZÜMLEME DÜZEYLERİ
VE LÜGAVÎ İSTİDLÂL

Dr. Ahmed Nureddin KATTAN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Eylül 2023

ISBN: 978-625-6436-73-2

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

KÂDÎ ABDÜLCEBBÂR'DA
DİL BİLİMSEL ÇÖZÜMLEME
DÜZEYLERİ VE LÜGAVÎ İSTİDLÂL

Dr. Ahmed Nureddin KATTAN

Ankara 2023

Dr. Ahmed Nureddin KATTAN

1989 yılında Halep'te doğan KATTAN, 2011'de Halep Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2017'de Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Arap Dili ve Belağati dalında *Te'vilatu Ehli's-Sünne Tefsirinde Dil Meseleleri* adlı yüksek lisans tezi ile mezun oldu. 2022 yılında ise aynı bölümde *Kâdî Abdülcabbâr'ın 'Müteşâbihü'l-Kur'ân' Adlı Eserinde Dil Yönünden İstidlalleri* adlı tez ile doktorasını tamamladı. 2013 yılında Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. 2022'den itibaren aynı bölümde, doktor öğretim üyesi olarak çalışmaya devam etmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	7
GİRİŞ	9
1.1. Araştırmanın Konusu	9
1.2. Araştırmanın Amacı	9
1.3. Araştırmanın Önemi	10
1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi	10
BİRİNCİ BÖLÜM	
KÂDÎ ABDÜLCEBBÂR'IN HAYATI İLMÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	13
1.1. Kâdî Abdülcebbâr Hakkında	13
1.2. <i>Müteşâbihu'l-Kur'an</i> Kitabının Tanıtımı	20
İKİNCİ BÖLÜM	
KÂDÎ ABDÜLCEBBÂR'IN KUR'AN HİTABI YAKLAŞIMLARI	25
2.1. Hitap Kavramı	27
2.2. Söylemin Mesajı Meselesi	32
2.3. Anlatma (İfham) Hedefi Meselesi	37
2.4. Muhatabın Hazır Olup Olmadığı Meselesi	54
2.5. Kur'an Hitabının Türleri	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
SARFİ SİĞALARININ ANLAMLARININ KULLANIMI	63
3.1. İsim Düzeyinde Sarfi Kullanımlar	64
3.2. Fiil Düzeyinde Sarf Kullanımları	73
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
NAHİV	109
4.1. Hurufu'l-Meani İle İlgili Yaklaşımları	109
4.2. Nahiv Konuları	134
BEŞİNCİ BÖLÜM	
DİL OLGULARININ KULLANILMASI	165
5.1. Tazmin ile İlgili Kullanımlar	165
5.2. İştirak ile İlgili Kullanımlar	178
5.3. Tezat ile İlgili Kullanımlar	195

ALTINCI BÖLÜM

BAĞLAMLA İLGİLİ KULLANIMLAR -----	201
6.1. Dilsel Siyakın Kullanımı-----	203
6.2. Makam Siyakının Kullanımı -----	209
6.3. Kültürel Siyakın Kullanılması -----	216
SONUÇ -----	227
KAYNAKÇA -----	229

ÖN SÖZ

Arap lügati ve meselelerinin, fıkıh ve akait mezhepleri arasındaki ihtilafların çoğunda önemli rolü vardır. Her imamın, görüşüne delil getirirken muhaliflerine karşı görüşünün tercih edilmesi için lügatten de delil getirdiğini görüyoruz. Akait uleması da görüşlerini güçlendirmek amaçlı lügatten deliller getirmişlerdir.

Bu çalışma, İslam düşüncesinin büyük isimlerinden biri olan ve kelim ilminde, tüm kitaplarında savunuculuğunu yaptığı Mu'tezile mezhebinin önderi olacak derecede ön plana çıkan Kâdî Abdülcebâr'ın dil kullanımlarını ve dile dayalı delillendirmelerini incelemektedir. Kelam ilminde derinleşmiş olan bu büyük âlim, bu alanda şöhreti Doğu'ya ve Batı'ya ulaşan benzeri görülmemiş eserler kaleme almıştır. Bu eserlerden birisi de kelamî mezhebini savunduğu *Müteşâbihu'l-Kur'ân* adlı kitabıdır. O bu kitabında, dile dayalı, akli, şer'î ve örfî tüm delilleri toplamış, fikirleri ve görüşlerini bu deliller yardımıyla savunmuştur. Bu delillerle, kelamî mezhebinin görüşleriyle uyumlu olması için Kur'ân ayetlerini farklı anlamlara hamletmiştir.

Bu çalışma, Kâdî Abdülcebâr'ın sarf, nahiv, anlam ve bağlam boyutlarıyla kitabındaki dile dair kullanımlarını ortaya çıkarmayı ve bu kullanımların dil mantığı ve verileriyle uyum içinde olup olmadığını açıklamayı hedeflemektedir. Kâdî'nın dile dayalı çıkarım ve delillendirmelerini doğrulamak için dil literatürüne müracaat edilecektir. Bunu yaparken, Kâdî Abdülcebâr'ın dil kuralları hakkındaki görüşlerini ortaya çıkarmaya, onun Arap dilcilerinden farklı ve aynı yönde serdettiği görüşlerin tespitine çalışılacaktır.

Bu tezin hazırlanmasında, tezin danışmanlığını üstlenmekle beni onurlandıran, bana rehberlik eden, araştırmalarda doğru yola yönlendiren ve yakınlaştıran, fayda neredeyse yönümü oraya çeviren sevgili danışmanım Dr. Öğr. Üyesi İhab Said İbrahim

İbrahim'e sonsuz teşekkürlerimi iletiyorum. Allah Teâlâ'dan kendisine güzel bir mükâfatla karşılık vermesini diliyorum. Aynı zamanda TİK komitesi üyesi Doç. Dr. Mehmet Fatih Kalın'a ve Dr. Öğretim Üyesi Soaad Ahmed Aly Sholak'a, çalışmanın eksiklerini düzeltme ve kapatma konusunda büyük bir etkisi olan yönlendirmeleri sebebiyle teşekkürlerimi sunuyorum. Savunmasında jüri üyeleri olan Prof. Dr. Mustafa Kaya'ya ve Dr. Öğr. Üyesi Abdülhâlim Abdullah'a da bu tezin savunmasına katılmayı kabul ettikleri için teşekkürlerimi arz ediyorum. Aynı zamanda benimle birlikte bu çalışmayı tercüme etme zahmetine girişen, bu zor dönemde bana yardımda bulunan ve tezin ortaya çıkmasında büyük bir emeği olan Zehra Turfan'a teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak bugünlere gelmemi sağlayan fedakâr, sevgi dolu, zorlandığım her anda bana inanan ve tüm sabrıyla elinden gelenin en iyisini yapan babam Ali'ye, annem Najve'ye ve yaptığım her işte, aldığım her kararda yanımda olduğu gibi, tez çalışmam sırasında da destek olan kıymetli eşim Hatice Kattan'a, canım evlatlarım Muhammet Ali ve Mecit'e sonsuz teşekkür ederim.

Ahmed Nureddin KATTAN
Ağustos 2023- Kastamonu